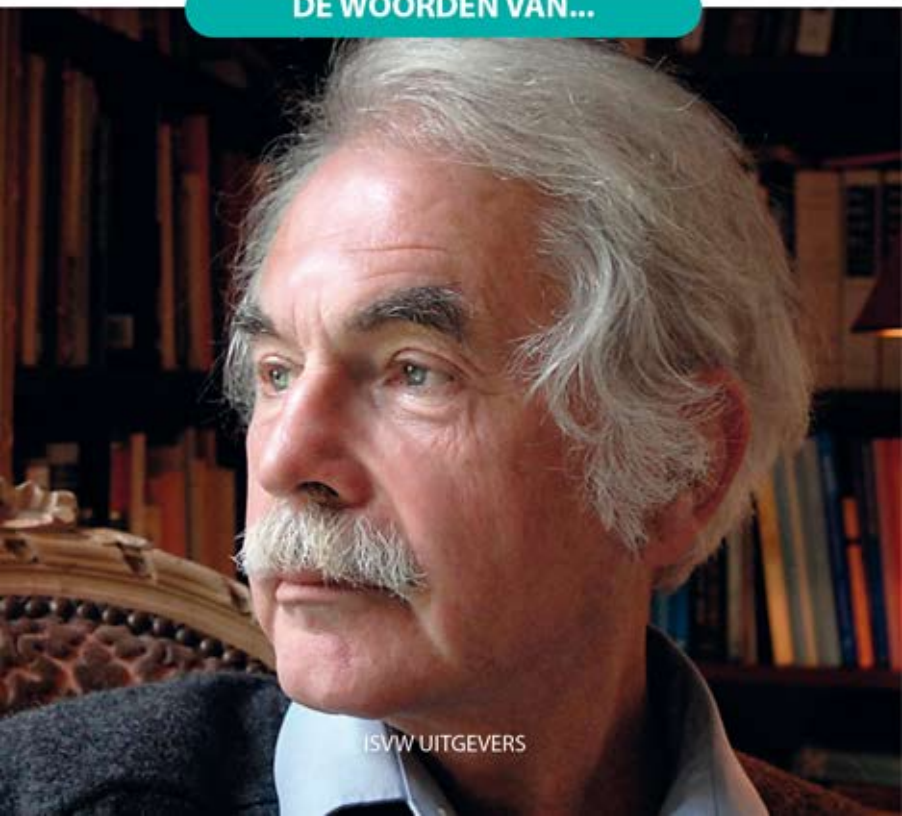

Leonie Wolters

Frank Ankersmit: *'De erfenis is op'*

Waarom de Europese cultuur zich opnieuw moet uitvinden

DE WOORDEN VAN...

ISVW UITGEVERS

Leonie Wolters

*‘De erfenis
is op’*

De woorden van Frank Ankersmit

ISVW UITGEVERS

*‘(...) das Langweilige sei interessant
geworden, weil das Interessante angefangen
hat, langweilig zu sein’*

(T. Mann, Doktor Faustus,
Frankfurt am Main 1990; 320)

Voorwoord

7

I

Fascinatie voor de 18^e eeuw

9

II

Esthetica: being Ankersmit

47

III

De weg naar de geschiedenis

75

IV

Representatie

109

V

Politieke representatie

143

VI

Politieke representatie in Europa

187

VII

De refeodalisatie van het publieke domein

223

VIII

De historische ervaring

263

IX

De erfenis is op

289

X

Waarom Leibniz?

345

X

De toekomst

415

Voorwoord

Niet ver van de stad Groningen ligt het mooie plaatsje Glimmen. Lanen, omzoomd door oude eiken, leiden langs boerderijen en villa's. Afgezien van het geluid van vogels en een enkele auto heerst er rust. Behalve in het huis van geëmeriteerd hoogleraar intellectuele en theoretische geschiedenis Frank Ankersmit. Daar betreedt de bezoeker een andere wereld, die heel wat minder overzichtelijk is dan de stille weggetjes van het dorp buiten. Muziek van Bach of Mozart schalt door het huis, en zo gauw je de studeerkamer binnenstapt, waan je je in een ander tijdperk. De kunst en het meubilair zijn gemaakt door mensen die al lang het aardse voor het hemelse verruild hebben, en de veelheid aan objecten en talloze boeken die schuilgaan achter de roze gordijnen brengt de bezoeker al gauw in verwarring. Alleen de pc op het bureau verraadde dat we ons nog in de 21^e eeuw bevinden.

Aan zijn schrijftafel zit Frank Ankersmit het liefst, zowel om zich als teruggetrokken intellectueel door de meest doorwrochte politieke en geschiedfilosofie heen te worstelen, als om ons huidige tijdsbestek te voorzien van politiek commentaar. Juist zijn kennis van het verleden geeft hem een heel eigen perspectief op het heden, dat hem ook be-

weegt tot politieke activiteit – zo was hij in het verleden lid van de VVD en schrijft hij met een zekere regelmaat stukken in de kranten over democratie en politiek.

Over die wisselwerking tussen heden en verleden hadden wij een serie gesprekken, die ons voerden van Frank Ankersmits jeugdige fascinatie voor de 18e eeuw, naar zijn loopbaan door de intellectuele geschiedenis, de centrale rol die de notie ‘representatie’ speelt in zijn oeuvre, zijn kritiek op politiek en samenleving, en zijn niet aflatende fascinatie voor de filosofie van Leibniz. Als gediplomeerd intellectueel geschiedkundige dacht ik het een en ander af te weten van Ankersmits werk, maar niets bleek minder waar: zijn werk bleek te bestaan uit een verbijsterende hoeveelheid onderwerpen, waarvan de samenhang voor de buitenstaander niet gelijk duidelijk is. Toch bestaat die, en wel in de uitgesproken oordelen die Ankersmit erop nahoudt. ‘Zonder kompas verdwaal je.’ Veel mensen zouden verdwalen tussen heden en verleden, tussen politieke uitersten, of in de meest ondoorgroondelijke noties die de filosofie van de geschiedenis te bieden heeft. Maar met het kompas van Ankersmit in de hand blijkt alles met alles samen te hangen. In de gesprekken heb ik geboeid en soms verward toegehoord waar het kompas ons bracht. De volgende pagina’s schetsen een beeld van een van de meest eigengereide en grondige denkers die in het Nederlandse landschap te vinden zijn.

Leonie Wolters

I Fascinatie voor de 18^e eeuw

Jouw belangstelling voor het verleden begon bij de 18e eeuw. Hoe is dat zo gekomen?

Dat heeft met een jeugdervaring te maken – met verschillende trouwens. Maar een van de eerste is van toen ik nog niet of nauwelijks lezen kon, dus dat gaat behoorlijk ver terug. In die tijd zei mijn moeder eens dat ze mij wat over de geschiedenis wilde vertellen. Nu had mijn moeder in die tijd (later veranderde dat in het tegendeel) veel sympathie voor het socialisme en zelfs het communisme, wat gezien de familie waarin ik opgroeide een minder voor de hand liggende keuze was.

Waarom was die keuze wonderlijk?

Dat zit zo. Aan het einde van de 18^e eeuw begon ene Hendrik Jan Ankersmit in Deventer een textielbedrijf, zoals een jaar of dertig, twintig daarvoor de Ten Cates en Van Heeks dat in Twente deden (van die beiden stam ik nog af via mijn grootmoeder Bessem). Sindsdien heeft mijn familie het er redelijk goed van kunnen doen, zal ik maar zeggen. Maar mijn moeder was van betrekkelijk eenvoudige komaf. Haar

vader was violist in wat na 1937 het Rotterdams Philharmonisch Orkest zou heten en dat was, zeker in die tijd, een karig bestaan. Van hem erfde ik mijn liefde voor muziek en dieren en een niet zo grote liefde voor de medemens. Kortom, Montaignes ‘hoe meer ik van de mensen zie, des te meer houd ik van mijn hond’. Mijn moeder worstelde met het gegeven dat zij door haar huwelijk in een ander sociaal milieu terechtgekomen was. Eigenaardig was dat wel, omdat niemand *stuck-up* of zo was in de familie.

Jij valt ook best mee.

Mijn dank voor het compliment! Neerzien op anderen is al een lelijk ding, maar zeker op grond van sociale status. Het zat bij mijn moeder dus helemaal tussen de oren. In de jaren vijftig leidde die worsteling van haar nog tot een pijnlijke en verdrietige breuk in de familie. Dat deed het huwelijk van mijn ouders natuurlijk ook geen goed. Bij de CPN was men op de hoogte van mijn moeders politieke denkbeelden. Vandaar dat men probeerde haar voor die partij te winnen. Daar is het gelukkig niet van gekomen. Wel heeft mijn moeder nog een rol van enige prominentie gespeeld in de vrouwenbeweging. Hoe dan ook, daar kwamen haar linkse opvattingen vandaan, naar ik aanneem. Zonder precedent waren dat soort opvattingen trouwens niet in deze familie. Een zekere Johan Frederik Ankersmit was vanaf het begin in 1899 samen met Troelstra redacteur van het socialistische dagblad *Het Volk* en later hoofdredacteur. Mijn vader kon altijd smakelijk vertellen dat die J.F. Ankersmit het liever voor de arbeiders opnam dan dat hij ze zag, want

We leven in de Nieuwe Middeleeuwen, stelt intellectueel geschiedkundige Frank Ankersmit. Die middeleeuwen zijn immers in veel opzichten teruggekeerd in ons politieke systeem. En niet alleen onze democratie is de terugval nabij, ook onze cultuur heeft haar beste tijd gehad. De mogelijkheden van onze culturele vormen zijn eindig. De erfenis is – onherroepelijk – op.

Deze tegendraadse boodschap is kenmerkend voor Ankersmit. Naarmate hij ouder wordt, wordt hij steeds linkser. Als zijn collega's vinden dat hij vooral niet over Leibniz moet beginnen, wordt deze filosoof zijn belangrijkste inspiratiebron. Zijn vasthoudendheid resulteert in een heel eigen(wijze) koers, die we dan ook aantreffen in zijn politieke filosofie.

'*De erfenis is op*' is Ankersmit ten voeten uit: eloquent, erudiet, recht voor zijn raap. Leonie Wolters interviewt hem op onomwonden wijze, hetgeen resulteert in een zeldzaam tweegesprek dat de lezer meeneemt op een duizelingwekkende denkreis. Waarheen gaat Europa? Wat kunnen we leren van het verleden? En wat is er toch met onze cultuur aan de hand? Het staat allemaal in dit boek.

